

**Odlišné stanovisko sudkyne Ľudmily Gajdošíkovej
k odôvodneniu nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky
sp. zn. PL. ÚS 7/2017**

Podľa § 32 ods. 1 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o ústavnom súde“) pripájam svoje odlišné stanovisko k odôvodneniu nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej len „ústavný súd“) č. k. PL. ÚS 7/2017-159 z 31. mája 2017 (ďalej len „nález ústavného súdu“), ktorým ústavný súd rozhodol, že uznesenie Národnej rady Slovenskej republiky č. 570 z 5. apríla 2017 uverejnené pod č. 74/2017 Z. z. o zrušení článku V a článku VI rozhodnutia predsedu vlády Slovenskej republiky z 3. marca 1998 o amnestii uverejneného pod číslom 55/1998 Z. z., rozhodnutia predsedu vlády Slovenskej republiky zo 7. júla 1998 o amnestii uverejneného pod číslom 214/1998 Z. z. a rozhodnutia prezidenta Slovenskej republiky v konaní o milosť pre obvineného zo dňa 12. decembra 1997 č. k. 3573/96-72-2417 (ďalej len „uznesenie národnej rady“) je v súlade s Ústavou Slovenskej republiky (ďalej len „ústava“).

Súhlasila som s výrokom nálezu ústavného súdu, ale svoje rozhodnutie som založila na argumentoch, ktoré nie sú celkom totožné s tými, ktoré sú uvedené v odôvodnení nálezu ústavného súdu.

Nazdávam sa, že Národná rada Slovenskej republiky (ďalej len „národná rada“) ako jediný ústavodarný a zákonodarný orgán (podľa čl. 72 ústavy) prijatím ústavného zákona č. 71/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov (ďalej len „ústavný zákon č. 71/2017 Z. z. alebo „novela ústavy“), účinného od 4. apríla 2017 aj ako „orgán verejnej/quasi súdnej moci sui generis“/„orgán verejnej súdnej moci osobitnej povahy“

- zvolila riešenia, ktoré nie sú v súlade so štandardnými riešeniami dosiaľ uplatňovanými v legislatívnom procese a v právnom poriadku Slovenskej republiky,

- zmenila (kvôli individuálne určeným veciam) paradigmu del'by moci zakotvenú v ústave samostatnej Slovenskej republiky prijatej pred 25 rokmi, čím vstúpila do dosiaľ všeobecne akceptovaného a zatiaľ nedotknutého priestoru a obsahu materiálneho jadra ústavy, ktoré síce nie je explicitne definované, avšak počas dvadsaťpäťročnej aplikácie ústavy sa postupne vykryštalizovalo,

- podujala sa sama nielen na vytvorenie ústavného a zákonného priestoru na zrušenie amnestií a milosti, ale aj na ich zrušenie samotnou národnou radou, pričom ústavnému súdu zverila právomoc (v odôvodnení nálezu ústavného súdu označenú ako „právo veta“) „posúdiť“ toto jej rozhodnutie z hľadiska princípov demokratického a právneho štátu na základe mechanizmu, ktorý ustanovila ústavným zákonom č. 71/2017 Z. z., a následne rozhodnúť. K takejto závažnej zmene došlo v národnej rade na základe takmer úplného konsenzu všetkých poslancov národnej rady naprieč celým politickým spektrom, ktorému predchádzal spoločenský tlak verejnosti, u ktorej takmer dve desiatky rokov pretrvávala trauma zo spoločensko-politickej situácie a z udalostí, ktoré sa diali (odohrávali) v spoločnosti v priebehu deväťdesiatich rokov 20. storočia.

Vo svojich bezprostredných dôsledkoch to znamenalo

- prelomenie dosiaľ pretrvávajúceho právneho názoru na problém (ne)zrušiteľnosti amnestií,

- oslabenie princípu právnej istoty ako jedného z esenciálnych znakov právneho štátu prelomením princípu zákazu retroaktivity na základe v ústave ustanovenej výnimky [čl.154f) ústavy],

- obmedzenie právomoci ústavného súdu ako nezávislého súdneho orgánu ochrany ústavnosti, keď mu národná rada len „vykolíkovala“ priestor na uplatnenie jeho rozhodovacej právomoci v danej veci (čl. 129a ústavy) v rámci osobitne zakotveného konania v zákone o ústavnom súde [v znení zákona č. 72/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 38/1993 Z. z.

o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov v znení neskorších predpisov (§ 48a – § 48b)].

Tieto skutočnosti, ktoré majú svoje ústavnoprávne dôsledky, považujem za relevantné a ústavným súdom za nespochybniteľné pri jeho rozhodovaní, ktoré som nemohla prehliadnuť pri nachádzaní pre mňa hlavných dôvodov pri posudzovaní súladu uznesenia národnej rady o zrušení amnestií a individuálnej milosti prijatého podľa čl. 86 písm. i) ústavy.

Forma uznesenia národnej rady je štandardnou formou jej rozhodovania. Osobitosť východiskovej situácie pre rozhodovanie ústavného súdu zvyrazňuje to, že uplatnenie novej právomoci národnej rady má síce formu uznesenia národnej rady, ale ide o rozhodnutie, ktoré nemá v našom právnom systéme obdobu a ako také je aj v odôvodnení nálezu ústavného súdu označené ako rozhodnutie sui generis, tak ako to býva v prípadoch celého radu iných atypických rozhodnutí. Nemyslím si, že označenie uznesenia národnej rady ako rozhodnutia osobitného druhu by mohlo mať zásadný vplyv na rozhodnutie ústavného súdu.

Za špecifikum uznesenia národnej rady považujem to, že

- uznesenie národnej rady posudzované z hľadiska svojho obsahu je na jednej strane rozhodnutím individuálnej povahy, s externými ústavnoprávnymi účinkami, ktoré zasahuje do právneho postavenia individuálne určených osôb, na druhej strane zasahuje do činnosti orgánov verejnej moci, ktorú vykonávajú na základe im zverenej právomoci ústavou a zákonom,

- uznesenie národnej rady podľa čl. 86 písm. i) ústavy je „všeobecne záväzné a vyhlasuje sa rovnako ako zákon“. Úlohou ústavného súdu bolo posúdiť súlad uznesenia národnej rady s princípmi demokratického a právneho štátu (čo v zásade znamená posúdiť jeho súlad s čl. 1 ods. 1 ústavy, t. j. musel sa zaoberať jeho povahou ako formou práva),

- uznesenie národnej rady ako rozhodnutie s externými účinkami neobsahuje žiadne odôvodnenie (osobne považujem za odôvodnenie stanovisko národnej rady).

Súčasťou uznesenia národnej rady je však „preambula“, ktorá sa prijíma spravidla k právnym predpisom a rozhodnutiam zásadného spoločenského významu a ktorá podľa mňa bez ohľadu na obsahové a právne hodnotenie tohto uznesenia umocňuje jeho spoločenský význam. Preto kritériom pre posúdenie toho, či bol dôvod na to, aby národná rada svojím uznesením zrušila rozhodnutia o amnestii a rozhodnutie o milosti z dôvodu, že odporujú princípom demokratického a právneho štátu, t. j. kľúčovému princípu, na ktorom je Slovenská republika založená, bol pre mňa ako sudkyňu rozhodujúci najvyšší princíp – princíp spravodlivosti ako účel práva, ktorý má rovnakú hodnotu ako všeobecne uznávané princípy pravdy, dobra a morálky.

Ako už bolo naznačené, novela ústavy nesporne priniesla zmenu paradigmy doterajšieho textu ústavy presunom právomoci posudzovania (preskúmania) aktov výkonnej moci z právomoci súdnej moci do sféry zákonodarnej moci (cestou ústavodarnej moci, t. j. aj moci meniť ústavu), čím sa podľa mňa stala národná rada orgánom verejnej quasi súdnej moci sui generis. Dôvod zmeny sa vzťahuje na rozhodnutia prijaté na ústavnej úrovni v minulosti, o ktorých sa predpokladalo, že sú stále súčasťou právneho poriadku Slovenskej republiky. Treba dodať, že tieto rozhodnutia boli prijaté už v období, keď Slovenská republika bola považovaná za právny štát. Novela ústavy nevyplynula z aktuálnych potrieb vývoja právneho štátu a jeho inštitútov. Novelou ústavy vyvolanou aj tlakom verejnosti chcela národná rada vyriešiť zneužitie (právo)moci ústavných činiteľov z minulosti. Tomu napokon zodpovedá aj jednoznačná formulácia čl. 154f ústavy, ktorá explicitne pripustila spätnú časovú pôsobnosť uznesenia národnej rady, t. j. v danej veci pravú retroaktivitu [(výnimku zo zákazu retroaktivity vyplývajúceho zo všeobecného princípu právneho štátu) čl. 1 ods. 1 ústavy].

Inštitút amnestie vo všetkých jeho známych podobách predpokladá, že sa berie do úvahy nielen jeho celkový zmysel, ale že sa prihliada aj na okolnosti jeho pôvodu a účelu, ktorému slúžil a slúži, teda že sa vníma jeho právny, morálny, sociálny, politický a historický kontext.

V odôvodnení nálezu ústavného súdu je načrtnutý stručný historický vývoj amnestií, pričom do odôvodnenia sa nedostalo objasnenie pôvodného zmyslu tohto inštitútu, hoci v samotnom rozhodnutí o amnestii predsedu vlády č. 55/1998 Z. z., ktoré bolo uznesením národnej rady zrušené, sa argumentuje aj ním. Pre lepšie pochopenie by som preto poukázala na vývoj amnestie od obdobia jej zrodu trochu komplexnejšie.

Ťažko súhlasiť s tým, že historický vznik a vývoj tohto inštitútu sa spája s monarchistickou formou vlády v stredoveku. Prvú amnestiu vyhlásil Thrasybulos, vodca demokratov po zvrhnutí vlády tridsiatich tyranov (oligarchickej vlády), v roku 403 pred n. l. na účely obnovenia jednoty a harmónie v aténskej polis. Z významov, ktorý sa s týmto aktom spája, je jednoznačne určujúci význam „zabudnutie“, resp. v príbuznom význame „odpustenie“. Amnestia bola prostriedkom na zmierenie sporných strán po vnútorných a vonkajších vojnách. Zatiaľ čo Aristoteles (mimochodom, zvitok papyrusu s jeho dielom *Aténska ústava*, v ktorom opisuje aj obsah „amnestie“, bol objavený a vyšiel až v roku 1891) a rečníci Andokides a Isokrates používali slovný obrat „me mnesikakein“ na označenie všeobecnej amnestie v rámci prísažného zmierenia obidvoch strán, Plutarchos hovorí o uznesení o amnestii („to psefisma to tes amnestias“) v súvislosti s amnestiou z roku 403 pred n. l. Prvá amnestia z pohľadu jej formy (formy práva) nebola ani zákonom, ani dekrétom, ale prísažne potvrdenou politickou dohodou (aténska dohoda o zmierení). Presnejšie povedané, zrodila sa ako prísaha (orkoi), ktorá bola rozvinutá v dohode (synthekai) medzi Aténami a Eleuzínou, pričom až po nej boli prijaté zákony (nomoi), ktoré jasnejšie definovali obsah „me mnesikakein“. V duchu pôvodnej amnestie uvažoval aj Marcus Tullius Cicero (a použil aj grécke slovo amnestia), keď v čase krízy republikánskeho zriadenia v roku 44 pred n. l. opísal svoju úlohu takto: „Všetka pamiatka na naše spory musí byť vymazaná večným odpustením.“

Z prameňov rímskeho práva venujú abolícii pozornosť Justiniánske Digesta, 48. kniha, 16. titul (K Turpilliánskemu uzneseniu senátu a k abolícii zločínov = Ad senatus consultum Turpillianum et de abolitionibus criminum). Tu vyslovili svoje

názory na uvedený inštitút okrem iných takí významní rímski právnici ako Aemilius Papinianus a Domitius Ulpianus. Neskorý klasik Papinianus rozlišoval tri druhy abolitio – publica, privata a ex lege. Abolitio publica vyhlasoval senát alebo výnimočne i cisár pri príležitosti sviatkov alebo iných radostných udalostí (nástup na trón, úspechy v štátnych záležitostiach). Pre abolitio privata bolo príznačné, že potrebovala návrh žalobcu. K abolícii zo zákona (abolitio ex lege) došlo v prípade smrti žalobcu alebo pri jeho trvalej zaneprázdnenosti. Z doplnení, ktorých autorom je Ulpianus, sa o abolitio publica možno dozvedieť, že tento druh abolície senát pravidelne vyhlasoval pri slávnostiach alebo výročiach cisárskej rodiny, ako aj pri iných príležitostiach, ktoré sa senátu zdali byť vhodné. Takéto senatus consulta pravdepodobne vzišli z cisárskeho návrhu (oratio); cisári sa však vôbec nemuseli spoliehať na senát, mohli ich vydať aj z vlastnej iniciatívy.

Inštitút amnestie z hľadiska jeho ďalšieho uplatňovania v stredoveku, v klasickej škole 18. storočia a v 19. a 20. storočí ako prerogatíva panovníka alebo parlamentu sa presadzoval najmä v podobe udeľovania milosti.

Milosť ako neobmedzená možnosť použitia v rukách absolutistického panovníka stratila na význame nástupom uplatňovania deľby moci a stala sa postupne brzdou moci výkonnej, ale aj zákonodarnej vo vzťahu k moci súdnej.

V štátoch, v ktorých sú amnestie ústavne predvídané a upravené, je právomoc udeľovať amnestiu zverená primárne do rúk výkonnej moci, hoci niekedy patrí aj zákonodarnej moci. Možno pripomenúť, že prvú amnestiu v USA udelil prezident George Washington v roku 1795 účastníkom tzv. Whiskey Rebellion, čo bola séria nepokojov vyvolaných vyrubení/vymáhaním nepopulárnej dane z liehovín (alkoholu). Táto podmienená amnestia umožnila vláde Spojených štátov amerických zabudnúť na trestné činy účastníkov výmenou za ich podpisy pod prísahou lojality Spojeným štátom. Iné významné amnestie v USA boli udelené v súvislosti s občianskou vojnou (Abraham Lincoln udelil sériu amnestií dezertérom) a s vojnou vo Vietname (širokú amnestiu udelil prezident Jimmy Carter v roku 1977 tým, ktorí

neuposlúchli rozkaz a nenastúpili do armády; ich trestné činy boli zabudnuté, nie však odpustené).

V USA pri niektorých príležitostiach môže Kongres tiež iniciovať amnestie ako súčasť zákonodarstva. Zákon o reforme a kontrole imigrácie z roku 1986 (100 Stat. 3359, 8 U. S. C. A.) sa pokúsil obmedziť počet cudzincov ilegálne prichádzajúcich do USA postihovaním zamestnávateľov, ktorí ich vedome najímali. Kvôli znepokojeniu a obavám obidvoch strán – zamestnávateľov i vodcov imigrantskej komunity, zákon urobil (zahrnul) kompromis – obsahoval ustanovenie o amnestii – udeľujúci občianstvo tým ilegálnym prisťahovalcom, ktorí už po určitú dobu mali v USA trvalé bydlisko.

Hoci Najvyšší súd USA vyslovil názor, že Kongres môže udeliť nezávislú amnestiu, nikdy o tomto probléme výslovne nerozhodol. Prezidentova právomoc samostatne rozhodovať o amnestiách však nikdy nebola spochybnená.

Amnestia a milosť majú spoločný základ, preto by rozdiel medzi nimi mohol byť čiastočne mátnúci. Z teoretického hľadiska sa amnestia udeľuje predtým, ako dôjde k trestnému stíhaniu; milosť sa udeľuje potom, keď už trestné stíhanie začalo. Ani tento základný rozdiel však nemusí byť celkom jasný. Americký prezident Gerald Ford napríklad udelil milosť prezidentovi Richardovi Nixonovi predtým (a teda bez toho), aby bol Nixon obvinený z akéhokoľvek trestného činu. Súdny však umožnili, aby sa tieto dva termíny mohli používať ako vzájomne zameniteľné.

Samotné nastolenie otázky, či sú amnestie zrušiteľné, súvisí so zmenou názoru v modernom právnom štáte (ústavnom štáte) na prerogatívy (výsady, výhradné práva) hlavy štátu (oprávnenie individuálne alebo hromadne odpúšťať a zmierňovať tresty uložené súdmi, ako aj ich právne následky) a na možnosť ich zneužitia. Rozhodnutie hlavy štátu (prezidenta, monarchu) bolo vnímané ako viac-menej ničím neobmedzené, konečné a nepreskúmateľné. Ide o otázku, či ho možno/nemožno preskúmať a ak ho možno preskúmať, ktorému ústavnému orgánu sa má táto právomoc zveriť, *expressis verbis* ide o preskúmanie uváženia, na základe ktorého hlava štátu rozhodla tak, ako

rozhodla, z iného pohľadu ide vlastne o preskúmanie dôvodov rozhodnutia (jeho odôvodnenia).

Udelenie milosti pre obvineného na jednej strane rozhodnutím prezidenta Slovenskej republiky z 12. decembra 1997 č. k. 3573/96-72-2417 a na druhej strane udelenie amnestií rozhodnutiami predsedu vlády Slovenskej republiky o amnestii, a to rozhodnutím z 3. marca 1998 (článok V a článok VI) uverejneným pod číslom 55/1998 Z. z. a rozhodnutím zo 7. júla 1998 Z. z. uverejneným pod číslom 214/1998 Z. z., sú v náleze ústavného súdu viackrát hodnotené ako výraz zneužitia právomoci verejného činiteľa (zločin zneužívania právomoci verejného činiteľa podľa § 326 Trestného zákona).

Rozhodnutia o amnestii obsahujú spravidla uvádzaciu časť obsahujúcu dôvod ich prijatia. Dosiaľ to boli amnestie prijaté napr. pri príležitosti zvolenia za prezidenta Slovenskej republiky občanmi v prvých priamych voľbách 1999, pri príležitosti končiaceho sa jubilejného roka 2000, pri príležitosti zvolenia za prezidenta Slovenskej republiky 2004, pri príležitosti 20. výročia vzniku samostatnej Slovenskej republiky 2013.

Aj rozhodnutie predsedu vlády o amnestii z 3. marca 1998 uverejnené pod č. 55/1998 Z. z., ktoré uznesenie národnej rady zrušilo, obsahuje uvádzaciu časť týkajúcu sa uvedenia príležitosti, pri ktorej sa vyhlasuje amnestia, ale predsa vykazuje určité odlišnosti od tých predchádzajúcich:

- rozhodol o nej predseda vlády v prvý deň prevzatia prezidentských právomocí;

- „tradičná“ uvádzacia veta rozhodnutia o amnestii v prípade rozhodnutia o amnestii predsedom vlády z 3. marca 1998 je netradičná tým, že obsahuje formuláciu, že sa prijíma *„využívúc svoje právomoci podľa čl. 105 ods. 1 a čl. 102 písm. i) Ústavy Slovenskej republiky (platnej a účinnej v tom čase, pozn.) pri príležitosti 5. výročia vzniku Slovenskej republiky ako príspevok k dosiahnutiu občianskeho zmieru a v záujme odstránenia možných zdrojov napätia v spoločnosti.“*

Na prvý pohľad je pozoruhodná dátumom (3. marec 1998) vo vzťahu k dátumu výročia, na ktoré sa vzťahuje (1. január 1998), ako aj pokusom akoby prinavrátiť amnestii pôvodný antický zmysel a rozmer – a použiť ju ako „prostriedok na zmierenie bojujúcich strán“. Oproti pôvodnému zneniu „aténskej“ amnestie sa však predsa len niečím líši – ide o jednostranný akt, hoci navonok smerujúci k zmiereniu; „pôvodná“ antická amnestia vychádzala z dohody dvoch strán, preto mala formu spoločnej prísahy, resp. formu uznesenia ľudového zhromaždenia;

- ak by malo ísť o formu zmierenia, pravdepodobne by musela obsahovať v príslušných častiach (článok V a článok VI) skôr „opačné“ ustanovenia. Namiesto formulácie *«Nariadujem, aby sa nezačínalo a ak sa začalo, aby sa zastavilo trestné stíhanie za trestné činy spáchané v súvislosti s oznámením o zavlčení Michala Kováča mladšieho do cudziny (opravené: „trestné konanie pre podozrenie z trestných činov, ktoré mali byť spáchané v súvislosti s oznámeným zavlčením Michala Kováča mladšieho... do cudziny“»* v duchu „zmierenia“ malo ísť inou cestou, napr.: „Toto rozhodnutie sa nijakým spôsobom nevzťahuje na trestné činy zneužívania právomoci verejného činiteľa podľa § 158 Trestného zákona...“ (v čase prijatia rozhodnutia platného a účinného, pozn.); to znamená, že tie najzávažnejšie podozrenia, resp. začaté konania mali byť výslovne vyňaté z amnestií;

- dôraz na časti „amnestie“ v článku V a článku VI v bode 1 uznesenia národnej rady „upozorňuje“ na to, že amnestia je vnímaná tak, že bola vyhlásená práve z dôvodov eliminácie trestnosti prípravy a vykonania referenda a zavlčenia syna prezidenta Michala Kováča ml. do cudziny, t. j. v prospech „samých seba“, čo už samo osebe podľa môjho názoru vylučuje, že mohla byť urobená v záujme zmierenia. Ostatné tradičné ustanovenia prijatej amnestie spravidla tvoriace súčasť amnestie len „zahmlievajú“ jej skutočnú podstatu a vyznievajú potom značne nepresvedčivo. Domnievam sa, že z tohto hľadiska sa vo vzťahu k posudzovanému uzneseniu národnej rady mohla stať relevantnou aj otázka zrušenia celého rozhodnutia o amnestii.

K rozhodnutiu o amnestii v súvislosti so zmareným referendom („článok V“) pre úplnosť treba uviesť, že problém zmareného referenda z 23. a 24. mája 1997 sa

vyriešil ústavným zákonom č. 9/1999 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení ústavného zákona č. 244/1998 Z. z. zo 14. januára 1999, ktorý nadobudol účinnosť 27. januára 1999 v deň jeho vyhlásenia v Zbierke zákonov Slovenskej republiky a ktorým sa zaviedla v čl. 101 ods. 2 ústavy priama voľba prezidenta občanmi.

Opakovane dávam do pozornosti to, čo som uviedla na začiatku môjho stanoviska, že kľúčovou otázkou, na ktorú reaguje nová ústavnoprávna úprava a prijaté uznesenie národnej rady, ktorá sa premietla aj do odôvodnenia nálezu ústavného súdu, je, či išlo o zneužitie právomoci ústavného činiteľa v právnom štáte. Všetky už uvedené skutočnosti a aj tie, ktoré sú uvedené v odôvodnení nálezu ústavného súdu, nasvedčujú tomu, že to tak bolo. Nazdávam sa však, že opakovane používané formulácie v odôvodnení nálezu ústavného súdu „na základe všeobecne známych skutočností“, „na základe všeobecne dostupných informácií“, „sa dá reálne predpokladať“ v súvislosti s formulovanými závermi v náleze ústavného súdu znižujú presvedčivosť argumentácie. Rovnako zoslabuje účinky odôvodnenia nálezu ústavného súdu jedna z posledných viet v odôvodnení nálezu ústavného súdu, ktorá explicitne nevylučuje, že na otázky, ktoré boli predmetom tohto konania, môžu byť aj iné názory. Pripustenie iných právnych názorov je štandardným prvkom demokratickej spoločnosti. Ústavný súd prezentoval svoj právny názor ako právny názor nezávislého súdneho orgánu ochrany ústavnosti.

Podľa môjho názoru sa argumentačná línia o zneužití právomoci dala ďalej využiť a rozvinúť a mohla byť zvýraznená v odôvodnení nálezu ústavného súdu, využívajúc princíp, ktorý sa v ňom uvádza *Ex iniuria ius non obitur* (z bezprávia nemôže vzniknúť právo), ktorý sa uplatňuje v medzinárodnom práve verejnom. Podľa môjho názoru v súvislosti s defíničnými znakmi právneho (ústavného) štátu sa uplatňuje aj v ústavnom práve. Z bezprávia, zo zneužitia právomoci nemôže vzniknúť právo, to, čo z neho „vzniká“, je neprávo. Dôsledne postupujúc ďalej, akt nepráva normatívne neexistuje a nie je spôsobilý pôsobiť (mať účinky) na práva a povinnosti jeho adresátov (*quod nullam est nullam producitur effectum*), a preto, sledujúc túto líniu,

mohla byť pri rozhodovaní národnej rady, aj to len z dôvodu právnej istoty použitá len konštrukcia autoritatívneho vyslovenia bezprávnosti relevantných rozhodnutí s účinkami ex tunc, a nie ich zrušenie. Ústavodarca sa však s aktmi neprávna vyrovnal spôsobom, ktorý bol zavedený novelou ústavy [čl. 86 písm. i), čl. 154f a čl. 129a ústavy].

S riešením problému zrušenia amnestií udelených pred 18 rokmi (ale aj ich eventuálneho vyhlásenia za akty neprávna) bytostne súvisí otázka porušenia princípu právnej istoty (zákazu retroaktivity). Zákon nepôsobí spätne (Lex retro non agit). Podobný význam má parémia (úslovie) Lex proscipit, non rescipit (Zákon hľadá dopredu, nie dozadu.). Je isté, že zákony a nariadenia majú predpisovať formu pre budúce správanie, a nie odkazovať na veci už skončené, s výnimkou, ak nie sú osobitne vymenované.

Ako je to vlastne s princípom (zásadou) zákazu retroaktivity v právnom poriadku? Z diskusií o zavedení tohto princípu do ústav jednotlivých štátov vyplývajú tri poznatky:

- v čase vzniku moderných ústav nemal vždy celkom jednoznačnú podporu;
- pôvodne mal byť obmedzený len na trestné právo;
- aj napriek jeho „ústavnému zakotveniu“ dochádzalo k jeho porušovaniu v praxi. V kontexte tohto poznatku je možno dôležitejšia otázka, či zo zákazu retroaktivity neexistuje žiadna výnimka alebo či pri vyvažovaní tohto princípu s iným princípom nemôže prevážiť iný (treba však povedať aj ktorý) princíp.

Zneužitie právomoci ústavného činiteľa by nemalo byť chránené právom a právnym poriadkom v tom zmysle (vôbec by mu nemal svedčiť princíp právnej istoty), že plynutie času môže zabrániť jeho právnemu postihu (nemal by mu nahrávať dokonca ani princíp zákazu retroaktivity). Inak vyjadrené, zodpovednosť za zneužitie právomoci ústavného činiteľa by nemala zaniknúť uplynutím času.

V spojitosti s teóriou právnych princípov, ich vzájomného vyvažovania a na pozadí takých zvučných mien v tejto oblasti ako Hans Kelsen, Josef Esser, Ronald Dworkin, Robert Alexy či Aharon Barak by som rada pripomenula aj tú skutočnosť, že vo svojej práci Účel práva sa Gustav Radbruch tiež zaoberal pozoruhodným pokusom o vyvažovanie niekoľkých hodnotových princípov (maxím). V tom zmysle viaceré výroky (sentencie, gnómy) v podstate predstavujú aj princípy práva a súčasne vypovedajú o silných napätiach, ktoré medzi nimi existujú.

Prvý výrok znie: Blaho ľudu je najvyšším zákonom (*Salus populi, suprema lex esto*) – odpovedá mu však iný: Základom vlády je spravodlivosť (*Iustitia fundamentum regnorum*). Nie blaho ľudu ako najvyšší účel práva, ale spravodlivosť. Nie je to táto nadpozitívna spravodlivosť, ale pozitívna spravodlivosť, zákonnosť, o ktorej hovorí tretí výrok: Nech sa stane spravodlivosť, aj keby mal zhynúť celý svet (*Fiat iustitia, pereat mundus*) – nezmeniteľnosť zákona stojí sama vysoko nad všeobecným blahom. Na to odpovedá (reaguje) štvrtý výrok: Najvyššie právo býva najvyšším bezprávím (*Summum ius, summa iniuria*) – striktné používanie (použitie) zákona by často mohlo vyústiť do najhoršej nespravodlivosti. Teda: všeobecné blaho – spravodlivosť – právna istota ako najvyššie ciele (účely) práva, ale nie v peknej zhode a v harmónii, ale v ostrom vzájomnom konflikte (protirečení).

V skutočnosti možno spravodlivosť vnímať ako relatívnu hodnotu (z hľadiska svojej podstaty prostriedok na riešenie sporov) alebo aj ako absolútnu hodnotu, ktorá má rovnaký „rang“ ako iné absolútne hodnoty (dobro, pravda) a ktorá nepotrebuje ďalšie vyvažovanie, resp. test proporcionality.

Právo ako spoločenský normatívny systém, ktorý si nutne robí nárok na svoju správnosť, existuje preto, aby prinášalo racionálne/spravodlivé usporiadanie spoločenských vzťahov, a to tak v ich horizontálnom, ako aj vertikálnom vyjadrení, a nie preto, aby negatívne aspekty vyplývajúce z takto štruktúrovanej sociálnej interakcie legitimizovalo. Z uvedeného potom vyplýva, že akt orgánu verejnej moci, ktorý je v rozpore s touto fundamentálnou požiadavkou, je v právnom štáte

neprijateľný, pretože sa sám dostáva do rozporu s požiadavkou, ktorú si prostredníctvom svojho vydania nárokuje.

Následky, ktoré vyplývajú z označeného rozporu, sú vždy otázkou miery/intenzity tohto rozporu so základnou ideou práva – spravodlivosti. V prípade, ak takéto negatívne riešenie pre jeho nezanedbateľný zásah do fundamentálnych hodnôt, na ktorých spočíva ľudské spoločenstvo, dosiahne neznesiteľnú mieru, potom jednou z alternatív riešenia tohto konfliktu je to, ktoré je obsiahnuté v Radbruchovej formule, v duchu ktorej možno opustiť mantinely pozitívneho práva a právne akty verejnej moci, ktoré sú v extrémnom rozpore so spravodlivosťou, označiť za také, ktoré nemajú právnu platnosť im zabezpečovanú prostredníctvom princípu právnej istoty.

Z uvedeného vyplýva, že právny akt, ktorého účelom je pôsobiť na práva a povinnosti jeho adresátov (s výnimkou aktov technickej povahy), nemožno definovať iba prostredníctvom výpočtu jeho formálnych znakov, pretože jeho fundamentálnou náležitosťou je jeho hodnotová viazanosť na ideu spravodlivosti podľa všeobecného prirodzeno-právneho princípu, teda na také konanie jeho pôvodcu, ktoré je nielen v súlade s formálno-právnymi požiadavkami určenými pre jeho vydanie, ale je tiež spravodlivé.

Napokon sa vrátim k argumentácii prostredníctvom Radbruchovej formuly, ktorej znenie si treba opakovane pripomenúť: *„Konflikt medzi spravodlivosťou a právnou istotou možno riešiť len tak, že pozitívne právo, zaručené predpismi a mocou, má prednosť aj vtedy, keď je obsahovo nespravodlivé a neučelné, to však okrem prípadu, kedy rozpor medzi pozitívnym zákonom a spravodlivosťou dosiahne takú neznesiteľnú mieru, že zákon ako nepatričné právo (unrichtiges Recht) musí ustúpiť spravodlivosti.“* (Radbruch, G. *Zákonné nepráv a nadzákonné právo*. In: *Človek v práve*. Göttingen 1957, s. 119). Ide o názor na zákonné nepráv a na „nadzákonné právo“ (ako kritérium spravodlivosti), ktoré ho nahrádza. Pre úplnosť

treba dodať, že Gustav Radbruch mal pri týchto svojich úvahách na zreteli nielen nespravodlivé právo, ale priamo zločinné právo.

V uvedenom zmysle, aj v duchu rozvinutia a uplatnenia ducha Radbruchovho odkazu, možno vyvodiť záver, že nielen extrémne nespravodlivý zákon, ale aj každý individuálny právny akt (každé individuálne rozhodnutie) ústavnej povahy, pokiaľ je extrémne nespravodlivý (ako výsledok zneužitia moci verejného činiteľa), nemôže s touto visačkou (charakteristikou) byť trvalou súčasťou práva v právnom štáte.

Ak nielen zákony, ale aj rozhodnutia ústavnej povahy vedome popierajú vôľu k spravodlivosti, napr. zaručujú alebo odopierajú ľuďom ľudské práva podľa ľubovôle, tak (potom) takéto zákony či iné rozhodnutia ústavného charakteru nemôžu byť platné. Ľud nie je viazaný poslušnosťou voči takým zákonom, resp. iným aktom ústavnej povahy, a príslušné ústavné orgány právneho (ústavného) štátu musia nájsť odvahu odoprieť im povahu práva.

V Košiciach 31. mája 2017